

ІДЕЙНО-СТИЛЬОВА СВОЄРІДНІСТЬ ПОВІСТІ «ТАНОК СМЕРТІ» ІВАНА САДОВОГО

Т. В. Клейменова, канд. філол. наук, старший викладач

*Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка,
вул. Києво-Московська, 24, м. Глухів, Сумська обл., 41400, Україна
E-mail: tataklej.t@yandex.ua*

У статті проаналізовано антивоєнну повість «Танок смерті» маловідомого українського письменника Івана Садового. Визначено національні, соціальні, психологічні, філософські (екзистенційні), морально-етичні проблеми, ідейне спрямування та стильові особливості твору про життя західноукраїнського села під час Першої світової війни. Доведено, що повість «Танок смерті» є результатом модерністських пошуків митця. З'ясовано специфіку інтерпретації у творі війни як абсурду, хаосу, що прагне знищити людину, та особливості створення образу українського народного вчителя на тлі словненої трагедії воєнної дійсності. Звернено увагу на автобіографічні елементи як у відображених подіях, так і в характері головного персонажа, на своєрідність розкриття його внутрішнього світу та посилення вимог автора-педагога до особистості народного вчителя у складних і небезпечних для життя умовах.

Ключові слова: *повість, антивоєнний пафос, ідейно-тематична своєрідність, екзистенційний компонент стилю, образ народного вчителя.*

Актуальність обраної теми. Відображення впливу війни на долю людини, розкриття трагедії «втраченого покоління», антагоністичної теми війни і миру – ці мотиви стали визначальними у світовій літературі першої третини ХХ ст. у творах англійця Р. Олдінгтона, чеха Я. Гашека, німців Т. Манна і Е.-М. Ремарка, австрійця А. Цвайга, американця Е. Гемінгвея та багатьох інших митців. Події Першої світової війни та її наслідки по-своєму представлені й у творчості багатьох західноукраїнських письменників: збірка «Криваве поле» О. Маковея, цикл «Село за війни» Марка Черемшини, новели й оповідання «Діточа пригода», «Гріх (Думає собі Касіяниха...)', «Вона – земля», «Пістунка» В. Стефаніка, «Назустріч долі», «Василка», «Юда», «Лист засудженого на смерть вояка до своєї жінки», «Туга» О. Кобилянської, «Непоборні» Катрі Гриневичевої, «Австрійський герой», «Шпигун», «Насильство» Д. Макогона, повість-поема «Поza межами болю» О. Турянянського, повість «Проти хвиль» М. Колцуняк. Звичайно, твори про війну виникали у кожного з митців під впливом різних факторів, на основі своїх спостережень і життєвих вражень, виконані у власній художній манері. Ця тема знайшла відтворення й у прозі Івана Садового (літературний псевдонім Івана Федоровича Федорака (1890 – 1954), українського письменника і педагога, уродженця с. Іллінці Снятинського району Івано-Франківської області.

Одним із завдань сучасного літературознавства є відображення цілісної панорами літературного процесу з урахуванням постатей напівзабутих митців, серед яких опинився й один із авторів української «вчительської» прози Іван Садовий. Актуальність пропонованої статті зумовлена браком сучасних поетологічних досліджень творчої спадщини цього письменника.

Огляд попередніх досліджень з обраної проблеми. Схвальні відгуки на твори Івана Садового належать Є.-Ю. Пеленському, І. Огієнку, М. Лімницькому, Л. Ясінчуку. У кінці ХХ на початку ХХІ ст. дослідженню життєвої, педагогічної і літературної діяльності І. Федорака (Івана Садового) було присвячено низку виступів друком Т. Виноградника, Я. Гояна, І. Дідуха. В окремих науково-публіцистичних виданнях Т. Виноградника «Великої правди учитель» [1] та «Дорога у зоряний світ» [2] у загальних рисах окреслено тематичний діапазон і виховний потенціал творчості письменника. Однак ідейний зміст і художня форма епічної творчості письменника

потребують ґрунтовного вивчення. Зокрема, це стосується його антивоєнної повісті «Танок смерті».

Мета статті – розкрити ідейно-тематичну спрямованість та стильову домінанту антивоєнної повісті «Танок смерті» Івана Садового.

Реалізація мети передбачає розв’язання таких **завдань**: з’ясувати проблематику, ідейне спрямування та стильові особливості повісті «Танок смерті», визначити своєрідність інтерпретації Іваном Садовим у цьому творі образу українського народного вчителя на тлі сповненої трагізму воєнної дійсності.

Об’єктом вивчення є повість «Танок смерті» Івана Садового.

Предмет дослідження – ідейне спрямування та стильові особливості твору «Танок смерті» Івана Садового.

Для досягнення мети й розв’язання поставлених завдань застосовувалися такі основні **методи дослідження**: порівняльно-історичний (дав змогу з’ясувати місце повісті Івана Садового серед антивоєнних творів інших літераторів), психологічний (спрямований на з’ясування специфіки психологічної інтерпретації митцем персонажного світу твору), біографічний (з метою простеження впливу автобіографічних фактів на проблемно-тематичні домінанти та образ головного персонажа повісті «Танок смерті» Івана Садового), естетичний (для визначення художньо-естетичної значущості досліджуваного твору). Окрім того, використовувалися проблемно-тематичний (при висвітленні кола проблем твору), текстуальний і контекстуальний аналізи (для визначення засобів відображення дійсності та образотворення).

Результати дослідження та їх обґрунтування. Проза Івана Садового представлена оповіданнями, новелами і повістями, які присвячені здебільшого питанням українського шкільництва та діяльності народних учителів початку ХХ ст. У повісті «Танок смерті», яка вперше побачила світ у видавництві «Українська бібліотека» у Львові 1937 р., втілено роздуми письменника про життя покутського села під час Першої світової війни, досвід педагогічної та громадської праці автора у воєнних умовах.

«Танок смерті» є результатом модерністських пошуків митця. У повісті знайшли вияв екзистенційні питання буття людини, її вибору, індивідуального самовираження, духовної витримки, провини та відповідальності, ефективно функціонують мотиви розгубленості людини перед неминучою конечністю власного буття, відчуженості й абсурдності навколишнього світу тощо, що відповідає модерністському письму белетристів міжвоєнного періоду. Саме «світова війна підкреслила катастрофічність, беззахисність людського життя й огорнула відчаєм, жахом людину, загостривши цим відчуття ворожості світу. У результаті відбулося знецінення цінностей, життя втратило логічність, зміст, сенс, віру, сутність» [3, с. 39].

Назва твору, яка являє собою мінімальний текст, є ключем до його інтерпретації. За А. Нямцу, «заголовок твору часто виступає тим первинним ідейно-смісловим сигналом, який налаштовує реципієнта на необхідне для автора сприйняття інтерпретації сюжету (образу, мотиву), а іноді й підказує читачеві характер його переосмислення» [4, с. 79]. «Танок смерті» – це метафорично-символічна назва, яка знаменує стихію війни і готує читача до сприйняття відображених у творі екстремальних умов (перебування на межі життя і смерті) і жахливих подій воєнного часу (кровопролиття, гвалтувань, страт, убивств), трагічних доль тих, хто став свідком і жертвою кривавого лихоліття, однак намагався вижити в руйнівній стихії, і, водночас, долі всієї України. Окрім назви, слово «танок» Іван Садовий вводить у текст лише в кульмінації твору, найменувавши ним бій австро-угорської і російської армій, який призвів до руйнування українського селища, смертей і каліцтва багатьох його мешканців. Музикою до цього танку є «ревіння гармат», «клекіт скорострілів», «цокіт крісів». На нашу думку, назвою твору письменник окреслив есхатологічну

жорстку схему руйнівної сили війни, що перетворює життя людини на постійне очікування смерті, кінця власної екзистенції.

Ідейно-емоційною та естетичною домінантою твору є антивоєнний і гуманістичний пафос. Силою свого трагізму повість, написана не по гарячих слідах війни, а майже два десятиліття потому, не поступається новелам цієї ж тематики В. Стефаніка, Марка Черемшини, О. Маковея, О. Кобилянської. Доля засуджених до страти безневинних цивільних людей, моральне обличчя жінок під час війни, національна зрада, трагедія матерів, змушених ховати вбитих по-звірячому синів, майбутнє дітей війни – ці та інші загальнолюдські проблеми домінують у повісті Івана Садового.

Більшою мірою, ніж арену бойових дій, автор зобразив краще знане йому життя мирного населення за часів війни, узагальненого в збірному образі покутян села Каркалівка. Завдяки цьому була широко висвітлена головна проблема твору – драма української нації, землі якої належали ворожим імперіям, і для якої війна за чужі інтереси стала справжнім лихом. Висхідною градацією, утвореною риторичними запитаннями гробокопача Якова, що сприймаються як зойк душі серед знищеного війною села, автор у кульмінації твору виходить на найвищий рівень реляції – оскарження зверхника (Бога), який допускає кровопролиття, акцентує увагу читача на головній проблемі: «Боже Великий! За які гріхи караєш наш невинний нарід? Чому розсіваєш по Галичині шибениці, кримінали та безчисленні могили? Чому розливаєш ріки невинної крові? Чому, питаюся Тебе?» [5, с. 560]. Так, через вкраплення в мову персонажів авторських роздумів Іван Садовий наголосив на антигуманній абсурдній сутності війни 1914-1918 рр., трагічній невлаштованості буття народу, який дорого платить за державну боротьбу.

Як і в творах його попередників, війна у повісті Івана Садового постає в образі страждання різних верств населення й окремої людини. Згідно з екзистенційними світоглядними засадами вона сприймається у творі як абсурд, хаос, що прагне знищити людину. Іван Садовий навів ряд яскравих епізодів, які ілюструють абсурдність збуреного війною світу, доводять, що жорстка боротьба зі зрадництвом за війни часто виходила за межі здорового глузду: запроданців шукали скрізь, навіть там, де їх не могло бути. Так, безпідставно заарештований патрулем у місті, до якого приїхав за книжками для учнів, учитель Ворон опиняється у в'язниці разом із селянами, що прийшли до міста по сіль і були затримані як «зрадники».

Іван Садовий підкреслив, що випадок, дріб'язок у житті людини, за жорстокими законами війни, ставали як рятівним засобом від смерті, так і причиною трагедії. Учитель Ворон уникнув смерті завдяки захопленню російськими солдатами міста, а в цей час у селі був страчений юнак Юрко Миронюк, якого звинуватили у зраді за гру на трубі.

На відміну від новел Марка Черемшини з циклу «Село за війни» [6], у яких у такому ж психологічно-драматичному ключі зображено, як дрібниця (втеча корови в бік російських військ («Зрадник»), порушення заборони запалювати свічки («Перші стріли») призводила до загибелі безневинних людей, Іван Садовий, описавши жорстоке вбивство австрійськими жандармами Миронюка, увів разючу речову деталь, яка посилює до краю драматизм ситуації. Жандарми знайшли в небіжчика медаль, надану австрійською військовою владою за хоробрість у карпатських боях із російським військом. «Помилку», якою вбивці назвали страту невинного юнака, вони «виправляють» його похороном, що нагадує скоріше приховування слідів страшного злочину. Підтвердженням цього є розмова гробокопачів, єдиних присутніх на цвинтарі селян: «Такого похорону не тямить Каркалівка», «Ховають без корогов, без попа! Забили, наче якогось дикого вовка! І за віщо?» [5, с. 474]. Емфатичні риторичний оклик і запитання, порівняння вбивства людини із забиттям дикої тварини посилюють емоційність і напруження змальованої згідно екзистенційного світосприйняття ситуації – загибелі кращих синів української землі в апокаліптичному двобої чужих Україні систем.

Символічного звучання набуває в сцені похорону юнака фольклорно-романтизований образ сонця, яке реагує на події: «зайшло за хмару, ніби відвернуло своє обличчя від страшної, жахливої трагедії» [5, с. 475].

Антивоєнні мотиви твору переплелися з темою материнства, розкриття якої посилює ліро-драматизм повісті. Через показ божевілья матері Миронюка, викликаного жорстоким убивством єдиного сина, Іван Садовий узагальнив і передав страждання всіх матерів, які в горнілі війни назавжди втратили своїх дітей, народжених для життя, а не для смерті. Жінка у своєму божевільні рятуються від абсурдної воєнної дійсності, що так безглуздо забирає життя. Тепер в її хворобливій уяві Юрко живий і незабаром має судити своїх катів.

Відтворення родинних драм, породжених війною, їх екзистенційне тлумачення знайшло продовження в трагедії молодої жінки Горпини, яка вчинила фатальний суїцид. На думку А. Камю, рішення покінчити з життям – це визнання того, що воно в очах людини зробилося безмістовним, абсурдним, а сама людина стала «сторонньою» по відношенню до світу й інших людей [7, с. 26]. Згвалтована москалями, Горпина не може пережити сорому. Вагітність, яка має бути найщасливішим періодом для жінки, не приносить їй душевної полегкості, змушує ховатися від людських очей. Вона опиняється в межовому стані безвиході, бо не бачить перспектив подружнього життя з чоловіком, і це нашттовхує її на думку про самовбивство як своєрідний вихід зі стану абсурду.

Змальовуючи трагедії в житті українців, письменник актуалізував питання незахищеності людини в часи лихоліть. Автентичності зображуваного епік досяг достовірністю натуралістичних художніх деталей, кольорописом, у якому переважає барва крові, наприклад, застигла кров на грудях убитого юнака, закривавлені білки очей його нещасної матері та ін.

У «Танку смерті» знайшла продовження широко висвітлена вже в першій повісті письменника «Безіменні плугатарі» тема визначної місії вчительської інтелігенції, гартування типу українця-педагога й громадського діяча. Адже головним героєм твору є «такий відповідальний чинник у суспільному житті, як український народний вчитель» [8, с. 143]. Як було справедливо відзначено адміністрацією львівського видавництва «Українська бібліотека», «Такого героя повісті – народного вчителя, – який в тяжких історичних хвилинах, з нараженням власного життя, вмів боротися і працювати для нації, міг вивести тільки народний учитель, що є автором цієї повісті» [9, арк. 9]. Сам письменник, людина надто скромна, з приводу своєї повісті, зокрема, її головного персонажа, писав: «...Може й не літературний твір Івана Садового, але його героя не відцурається український вчитель, бо ж він його не засоромить» [10, арк. 18].

Педагог, який самовіддано працював із народом і задля народу в ім'я піднесення його національно-культурного рівня, Іван Садовий одним із перших в українському письменстві вивів образ учителя на тлі сповненої трагізму воєнної дійсності, художньо майстерно (діями, вчинками, висловленими життєвими принципами й внутрішніми роздумами персонажа) акцентував його вагому роль у соціально-громадському й політичному житті в умовах смертельної загрози. Автор образом Ворона стверджує: у складних і небезпечних для життя умовах обов'язки вчителя збільшувалися, вимоги до його особистості посилювалися.

Як і в багатьох інших творах Івана Садового, тут простежуються автобіографічні елементи як у відображених подіях, так і в характеротворенні головного персонажа. Внаслідок короткозорості герой Івана Садового, як і сам автор, не мав змоги піти на фронт, однак продовжив педагогічну діяльність, вважаючи її святим обов'язком, сенсом життя.

Бажання забрати в місті обіцяні книжки для своїх учнів змушує його ризикувати життям, адже в педагогічній діяльності він дотримується кредо: «Якщо учитель хоче мати до себе довір'я, то мусить бути точний і правдомовний» [5, с. 446].

Затриманий у місті патрулем, учитель не боїться смерті, однак воліє краще віддати життя за Україну, ніж загинути у в'язниці. Опинившись на межі життя і смерті, герой Івана Садового демонструє екзистенційне сприйняття абсурдного світу й себе в ньому. Він усвідомлює, що життя людини нічого не варте в коловороті війни, несправедливості і безглуздість ситуації, через яку марно загине, гнітить інтелігента: «Так підло, так ганебно... Без зізнань, без свідків, без найменших доказів вішати мене мають, як справдішнього зрадника» [5, с. 454]. Представлений прямою мовою внутрішній монолог, у який виливаються складні почуття, що переповнюють душу персонажа (переживання людської кривди, відчуття небезпеки, наближення втрати своєї екзистенції) дозволив письменнику заглибитись у віддалені пласти психіки героя, і водночас наголосити на невиправданості нелюдської жорстокості військових до мирного населення.

Як й інші протагоністи повістивої прози Івана Садового, Ворон є духовно привабливим і в громадському, і в особистому житті. Завдяки художнім екскурсам у минуле дізнаємось про щире кохання героя до молоді вчительки Олени, життя якої обірвала напередодні війни тяжка недуга. Автор лише кількома штрихами накреслив образ дівчини, та йому вдалось відобразити силу почуттів головного персонажа, його вірність у коханні тій, яка «була його провідною зорею» і після смерті якої «...став Ворон сиротою, замкнув у собі жорстокий біль і вештався з ним по світі» [5, с. 484]. Розімкнуті екзистенційне психологічне коло самотності, отримати хоча б тимчасове душевне полегшення Ворону допомагала праця для народу.

Доля українських дітей, на душах яких «війна лишає свої глибокі карби», найбільше турбує народного вчителя. Ворон, як і сам автор, який також деякий час за війни безкоштовно вчителював у школі рідного села Іллінці, не замислюється над тим, що його абнегаційна праця не буде оплачуватись. Головне для нього – гідно виховати підростаюче покоління: «Кожний учитель, що взяв на себе діточу долю, повинен за неї відповісти. Нам, українцям, лежить на серці добро нашої дітвори, бо ж ми під ярмом» [5, с. 546].

Виконання педагогом національного призначення письменник вбачає як у його духовній взаємодії з рідним народом (співпереживанні, підтримці), так і в намаганні власними силами сприяти збереженню нації (навчання дітей у воєнний час, рішення вступити в лави Січових стрільців).

Висновки. Отже, Іван Садовий у повісті «Танок смерті» не обмежується показом долі західних українців за часів Першої світової війни та засудженням її антигуманної суті. Ідейно-тематична своєрідність твору визначається тим, що письменник із позицій конкретно-історичного аналізу, використавши художні засоби у створенні епізодів, особистостей персонажів, розкритті їх психології, зобразив воєнну дійсність, що мислиться ним, насамперед, як деструктивна, руйнівна стихія, узагальнив трагічні події і глибинне горе людей, приречених на смерть, психологічні травми, духовне зубожіння. Іван Садовий порушив національні, соціальні, психологічні, морально-етичні проблеми, суспільна й індивідуальна вага яких за часів війни посилювалась: драма української підневільної нації, місія вчительської інтелігенції в екстремальних умовах, доля дітей війни, незахищеність людини у часи лихоліть та ін.

До істотних поетологічних рис екзистенціалізму, що визначає стильову палітру повісті, відносимо розгортання композиційно-сюжетної канви крізь призму філософії безвиході, абсурдності воєнної дійсності. Автор зосереджений на душевному світі персонажів, розглядає філософські проблеми перебування людини у ворожому їй середовищі, у критичних станах – самотності, страху, туги, відчаю. Педагог у повісті постає людиною стоїчної вдачі, яка гідно несе тягар буття, на межі життя і смерті зберігає національну свідомість і не втрачає морального обличчя.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку вбачаємо у висвітленні рис індивідуального епічного стилю Івана Садового та визначенні місця його творчості в українській прозі першої половини ХХ ст.

IDEOLOGICAL AND STYLISTIC ORIGINALITY OF IVAN SADOVY' NOVELETTE "THE DANCE OF DEATH"

T. V. Kleymenova, PhD in Philology

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University,
24, Kyievo-Moskovs'ka St., Hlukhiv, Sumy region, 41400, Ukraine
E-mail: tataklej.t@yandex.ua

The article analyses the anti-war novelette of a little-known Ukrainian writer Ivan Sadovy "The Dance of Death". National, social, psychological, philosophical, moral and ethical problems, ideas and style features of the work about the life of a western Ukraine village during World War I are determined. It is proved that the novelette "The Dance of Death" is a result of the writer's modernistic search. It clarifies the specific interpretation of war as nonsense, chaos that wants to destroy humanity and the peculiarities of the Ukrainian teacher image at the background of war reality. The author pays attention to autobiographical elements in the event presentation and in the main characters, and his inner world. It emphasizes the requirements of the author (teacher) to the teacher personality in difficult and dangerous conditions.

Keywords: novelette, anti-war pathos, ideological and thematic originality, existential component of the style, an image of people's teacher.

ІДЕЙНО-СТИЛЕВЕ СВОЕОБРАЗІЄ ПОВЕСТИ «ТАНЕЦ СМЕРТІ» ІВАНА САДОВОГО

T. V. Клейменова, канд. філол. наук, старший преподаватель

Глухівський національний педагогічний університет імені Александра Довженко,
ул. Києво-Московська, 24, г. Глухів, Сумська обл., 41400, Україна
E-mail: tataklej.t@yandex.ua

В статті проаналізована антивоєнна повість «Танец смерті» малоизвестного українського письменника Івана Садового. Ісследовані національні, соціальні, психологічні, філософські (екзистенціальні), морально-етичні проблеми, ідейне напрямлення і стилеві особливості произведення о житті западноукраїнської деревні во время Первой мировой войны. Доказано, что повесть «Танец смерті» является результатом модернистских поисков писателя. Определены специфика интерпретации в произведении войны как абсурда, хаоса, который стремится уничтожить человека, и особенности создания образа украинского народного учителя на фоне наполненной трагизмом военной действительности. Обращено внимание на автобиографические элементы, как в отображенных событиях, так и в характере главного персонажа, на специфику раскрытия его внутреннего мира и усиление требований автора-педагога к личности народного учителя в сложных и опасных для жизни условиях.

Ключевые слова: повесть, антивоєнний пафос, ідейно-тематическе своеобразие, екзистенціальний компонент стиля, образ народного учителя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виноградник Т. Великої правди учитель : у 2-х книгах / Т. Виноградник. – Снятин : Прут-Принт, 2004. – Кн. 1: Великої правди учитель. – 128 с.
2. Виноградник Т. Великої правди учитель : у 2-х книгах / Т. Виноградник. – Снятин : Прут-Принт, 2007. – Кн. 2: Дорога у зоряний світ. – 208 с.
3. Коссак Е. Экзистенциализм в философии и литературе / Ежи Коссак. – М. : Политиздат, 1980. – 360 с.
4. Нямцу А. Е. Поэтика традиционных сюжетов / А. Е. Нямцу. – Черновцы : Рута, 1999. – 176 с.
5. Садовий І. Ф. Безіменні плугатарі: [повісті, п'єси] / І. Ф. Садовий ; [упоряд. та передм. Т. І. Виноградника]. – К. : Веселка. Видавництво імені Олени Теліги, 2003. – 591 с.
6. Черемшина Марко. Твори : в 2 т. / Марко Черемшина ; гол. редкол. : О.С. Засенко ; упоряд. та приміт. О. В. Мишанич. – Київ : Наукова думка, 1974. – Т. 1 : Карби; Село за війни; Верховина; Парасочка. – 1974. – 335 с.
7. Камю А. Миф о Сизифе: Эссе об абсурде // Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство: пер. с фр. / А. Камю. – М. : Политиздат, 1990. – 415 с. – (Мыслители XX века).
8. Садовий І. Танок смерті: [повість] / Іван Садовий. – Львів, 1937. – 144 с. (Укр. Бібл-ка, Ч. 50).
9. Лист адміністрації видавництва «Українська бібліотека» до Б. Заклинського. Львів, лютий, 1937 // Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаніка НАН України. Відділ рукописів. – Ф.48, од. зб. 69. – Арк. 9.
10. Лист І. Федорака до Б. Заклинського від 18.III 1937 р. // ЛНБ ім. В. Стефаніка НАН України. Відділ рукописів. – Ф. 48, оп. 1, од. зб. 49а. – Арк. 18.

LIST OF REFERENCES

1. Vynogradnyk T. The Teacher of a great truth : in 2 books / T. Vynogradnyk. – Sniatin: Prut-Print, 2004. – Кн. 1: The Teacher of a great truth. – 2004. – 128 p.

2. Vynohradnyk T. The Teacher of a great truth : in 2 books / T. Vynohradnyk. – Sniatin : Prut-Print, 2007. – Kn. 2: The way to the star world. – 2007. – 208 p.
3. Kossak E. Existentializm in philosophy and literature / Ezhy Kossak. – M. : Polytyzdat, 1980. – 360 p.
4. Niamtsu A. E. Poetic manner of traditional plots // A. E. Niamtsu. – Chernovtsy: Ruta, 1999. – 176 p.
5. Sadovy I. F. Nameless clodhoppers : [novelettes, plays] / I. F. Sadovy ; [uporiad. ta peredm. T. I. Vynohradnyka]. – K. : Veselka. Vydavnytstvo imeni OlenyTelihy, 2003. – 591 p.
6. Cheremshyna Marko. Written works : in 2 t. / M. Cheremshyna ; gol. redkol.: O.Ye. Zasenka; uporiad. ta prymit. O.V. Myshanych. – Kyiv : Naukova dumka, 1974. – T.1 : Karbi; Selo za vijny; Verhovina; Parasochka. – 1974. – 335 p.
7. Kamiu A. Myth about Syzyf: Essay about nonsense // Kamiu A. Rebeled man. Philosophy. Politics. Art: per. s fr. / A. Kamiu. – M. : Polytyzdat, 1990. – 415 s. – (Mysliteli XX veka).
8. Sadovy I. Dance of Death: [novelette] / Ivan Sadovy. – L'viv, 1937. – 144 p. (Ukr. Bibl-ka, Ch. 50).
9. The letter of administration publishing "Ukrainian Library" to B. Zaklyns'koho. Lviv, February, 1937 // L'vivs'ka natsional'na naukova biblioteka imeni V. Stefanyka NAN Ukrayiny. Viddil rukopysiv. – F.48, od. zb. 69. – Ark. 9.
10. Letter of I. Fedorak to B. Zaklyns'koho from 18.III 1937 year // LNB im. V. Stefanyka NAN Ukrayiny. Viddil rukopysiv. – F. 48, op. 1, od. zb. 49a. – Ark. 18.

Надійшла до редакції 16 жовтня 2015 р.